



ХҒТАР 06.73.15
Ғылыми мақала

<https://doi.org/10.32523/2789-4320-2025-3-227-241>

Салық салудағы цифрландыруды дамыту перспективалары

Н. Хамитхан*¹, Р.К. Бекбулатова², Ш.У. Ниязбекова³

^{1,2}Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан

³Ресей Федерациясы Үкіметі жанындағы Қаржы университеті, Мәскеу, Ресей

(E-mail: ¹khamitkhan.nazgul@mail.ru, ²rahimabk@mail.ru, ³shakizada.niyazbekova@gmail.com)

Аңдатпа. Бұл мақалада Қазақстан Республикасында салық салуды цифрландырудың қазіргі жағдайы мен даму перспективалары жан-жақты қарастырылған. Зерттеу мақсаты – салықтық әкімшілендіру жүйесінде жасанды интеллект, блокчейн, үлкен деректерді өңдеу және электрондық сервистер сияқты заманауи цифрлық технологияларды енгізудің тиімділігін бағалау, олардың салық түсімдерінің тұрақтылығына, көлеңкелі экономиканы қысқартуға және салық төлеушілер үшін ыңғайлы жағдай қалыптастыруға ықпалын талдау. Әдістемелік негіз ретінде салыстырмалы талдау, жүйелік талдау, синтездеу, динамикалық талдау және халықаралық тәжірибемен салыстыру әдістері қолданылды. Сонымен бірге, 2024 жылғы ақпараттық жүйе жобаларының нәтижелері мен сандық индикаторлары зерттеліп, олардың салық жүйесіне ықпалы көрсетілді. Зерттеу нәтижелері салық төлеу процесіндегі электрондық сервистердің артықшылықтарын айқындады: олар төлемдерді жеделдетеді, әкімшілік шығындарды азайтады, шағын және орта бизнес субъектілеріне қолжетімділікті арттырады. Қиындықтар ретінде құқықтық-нормативтік база жетіспеушілігі, цифрлық инфрақұрылымның толық дамымауы, кадр тапшылығы және аймақтар арасындағы теңсіздік анықталды.

Қорытындылай келе, Қазақстандағы салық жүйесін цифрландыру тек ішкі тиімділікті арттырып қана қоймай, елдің халықаралық бәсекеге қабілеттілігін арттыруға, көлеңкелі экономиканы қысқартуға және тұрақты әлеуметтік-экономикалық дамуға үлес қосатын стратегиялық құрал болып табылады. Мақалада сондай-ақ салықтық цифрландыруды жетілдіру бойынша әдістемелік ұсыныстар берілген.

Түйін сөздер: салықтар мен басқа да міндетті төлемдер, цифрлық технологиялар, электрондық сервистер, электрондық шот – фактура, ақпараттық жүйе жобалары, көлеңкелі экономика

Received 31.01.2025. Revised 31.05.2025. Accepted 21.08.2025. Available online 30.09.2025

Кіріспе

XXI ғасырдағы ел экономикасының дамуының талапқа сай ағымдарының бірі - цифрландыру жүйесіне көшу үрдісі болып отыр. Бұл үрдіс, елдің, салықтық механизмін жетілдіруде, оның ішінде салықтық әкімшілендірудің сапалы болуына жағдай жасайды.

Салық салу саласында цифрлық технологияларды енгізу және оны дамытудағы мақсат тек технологиялық төлемді жеңілдетіп қана қоймай, сонымен бірге, көлеңкелі экономиканы қысқартуға, мемлекеттің бюджетіне түсетін салықтық және салықтық емес барлық төлемдер мен түсімдердің тұрақтылығын қамтамасыз етуге оң ықпалын тигізеді деп болжануда.

Қазіргі уақытта Қазақстанда, цифрландыру үрдісі мемлекеттік саясаттың стратегиялық бағыттарының бірі болып отыр. Осыған орай, «Цифрлық Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасы төңірегінде, Үкімет салық жүйесіне байланысты бірқатар заманауи жобаларды іске асыруда. Оларға: e-Salyq Azamat – жеке тұлғаларға арналған мобильді қосымшаны; e-Salyq Business – шағын және орта бизнеске арналған цифрлық сервисті; камералдық бақылауды автоматтандыру жүйесін және т.б. атап айтуға болады.

Салық төлеу жүйесіндегі цифрландырудың қажеттілігі – салық төлеушілерге ыңғайлы жағдай жасау, төлетуге кететін әкімшілік шығындарды азайту, шағын және орта бизнес өкілдерін қолдай отырып, азаматтардың салық төлеудегі жауапкершіліктерін, саналылығын және мәдениеттерін көтеруде болып отыр.

Трансформациялау үрдісіндегі қажеттіліктің келесі маңыздылығы – Қазақстанның халықаралық бәсекеге қабілеттілігін арттыру, дамыған мемлекеттердің және халықаралық төлем жүйесінің тәжірибесіне жақындауда болып отыр.

Осыған байланысты, Қазақстан Республикасында салық салудағы цифрландыруды дамытудың перспективаларын зерттеу теориялық әрі тәжірибелік тұрғыдан өзекті мәселе болып табылады.

Сондықтан, ұсынылған мақаланың мақсаты – Қазақстан Республикасындағы салықтық әкімшілендіру процесіндегі цифрландыруды дамытудың қолданыстағы тенденциялары мен оның келешегін анықтау, оның салық жүйесінің тиімділігіне, салықты төлеу процестерінің ашықтығына және мемлекетіміздің салық салу жүйесіндегі инновациялық технологияның соңғы жетістіктерін қолдана отырып, салық жүйесін және салықтық механизмді дамытудағы әдістемелік нұсқаулармен қатар цифрландырудың рөлін айқындаудың әсерін анықтау болып табылады.

Қойылған мақсатқа орай, мақалада келесідей міндеттер қарастырылады:

- Мемлекеттің салық саласындағы цифрландырудың ағымдағы жағдайына сипаттама жасау;

- салық әкімшілігі жүйесінде енгізілген негізгі цифрлық технологиялар мен қызметтерді (электрондық қызметтер, Үлкен деректер, блокчейн, жасанды интеллект, ЭШФ) енгізу нәтижелерін қарастыру;

- цифрландырудың салық төлеушілер мен кіріс департаменттері қызметіне әсерін бағалау: қаншалықты қолданысқа ыңғайлы екенін, қол жетімді екенін, шығындар мен тәуекелдерді азайту мүмкіндігі сияқты құбылыстарды талдау;

- салық салудағы цифрлық технологияларды енгізу бойынша еліміздің тәжірибесін халықаралық тәжірибелер мен салыстыру және цифрландыру үдерісін іске асырудағы

кездесетін кедергілерді (құқықтық салада, техникалық, әкімшілік-ұйымдастырушылық) аспектілер бойынша анықтау болып табылады.

Зерттеу әдістері

Мақалада, зерттеу барысында салық салудағы цифрландыруды реттеу саласында қабылданған құқықтық актілер технологиялары пайдаланылған. Біздің мақсатымыз – мемлекеттің негізгі кіріс көзі салық болып табылатын негізгі құжаты – Мемлекеттік Бюджет, салықтық түсімдерге толығымен тәуелді болғандықтан, бюджеттік тапшылықты жою, оның қаражатының барынша орнымен жұмсалуына ықпал жасай алатын дербес, жан-жақты дамыған салық жүйесінің орнығуына мүмкіндік беретін инновациялық технологиялық механизмдердің тетігін енгізудің салыстырмалы түрде тиімді екендігін ұсыну болып отыр.

Мақалада, зерттеудің мақсатына жету үшін келесідей әдістер пайдаланылған: салыстырмалы талдау және синтездеу әдістері – еліміздегі цифрландыру тәжірибесін халықаралық тәжірибемен салыстыру арқылы және цифрландырудың жалпы жаһандық тенденцияларын талдау арқылы, Қазақстан Республикасының салық жүйесінің ерекшеліктерін ескере отырып, трансформациялауды енгізу немесе, керісінше, әсерді қарастырдық.

Сонымен бірге, жүйелік талдау әдістерін, болжау, динамикалық талдау әдістері арқылы – ел экономикасының жалпы цифрлық жүйеге көшуінің элементі ретінде салық жүйесін цифрландыруды, қазіргі жағдайы мен халықаралық тәжірибе негізінде дамудың әр түрлі келешегін қарастыру (оңтайлы нәтижесін, шынайы, теріс нәтижесін); Республика бойынша соңғы 3-жылдағы цифрлық қызметтерді енгізгеннен кейінгі осы процестің берген нәтижесін және олардың салық түсіміне әсерін талдау арқылы нәтижеге қол жеткіздік;

Сонымен қатар, жалпылау әдісі, жүйелеу әдісі сияқты ғылыми танымдық және логикалық әдістер жиынтығы, нормативтік-құқықтық зерттеу әдістері пайдаланылған.

Ұсынылған зерттеудің мақсатын жүзеге асыру жүйелеуді қамтиды және салық салудағы цифрландыруды дамытудың шетелдік және отандық тәжірибесі нарықтың дамуына әсер ететін негізгі факторларды анықтауға мүмкіндік берді.

Келесі кезеңде трансформациялаудың нормативтік базасына талдау жүргізілді осы факторлардың және электрондық қызметтердің функцияларын бағалау, оның салық салудағы қажеттілікті қаншалықты қанағаттандыра алуы қарастырылады.

Қазақстан Республикасында салықтық әкімшілендіруді цифрландыру үрдісін әрі қарай дамыту - еліміздің салық жүйесінің тиімділігін арттыруға, көлеңкелі экономика деңгейінің төмендеуіне және заманауи цифрлық технологиялар мен жасанды интеллект жүйесін тиімді пайдалануға, сонымен бірге, халықаралық тәжірибені пайдалану арқылы салық төлеушілердің мемлекеттік салықтық кіріс департаменттері мен мемлекеттік атқарушы мекемелерге сенімдерін арттыруға ықпалын тигізеді деп болжаймыз.

Нәтижелер мен талқылау

Сыртқы қадағалау мен ішкі басқаруды жақсарту тарапынан әрекет ету қажеттілігінен туындаған көптеген компаниялар соңғы жылдары салық салудың цифрлық транс-

формациясын зерттеп, ілгерілете бастады және белгілі бір нәтижелерге қол жеткізді. Алайда, цифрлық салық трансформациясын жүзеге асыру салық сараптамасына жоғары талаптарды талап етеді. Сонымен қатар, сыртқы ортаның әсерінен қазіргі цифрлық салық трансформациясында әлі де үлкен белгісіздік бар және көптеген практикалық қиындықтарды жеңу керек.

Зерттеу барысында салық салудағы цифрландыруды дамытуда шетелдік авторлар Сальма Халид, Цинцин Чжоу [1] салықтық әкімшілендіруде таңдалған цифрлық технологияларды енгізуді зерттеуде трансформация әсеріне сүйене отырып, көптеген компаниялар әлі де бастапқы сатысында және цифрлық трансформацияны түсінбеушілікке тап болудың шешу жолдарын сервистік топ пен кәсіпорындардың қаржылық стратегиясында қарастырады және Мұхаммед Рифики Юди Хидаят, Сиска Юлия Дефитри[2] цифрландыру және салықтық сәйкестіктің өзгеретін қиындықтар мен мүмкіндіктері анықтау үшін жоспарлау мен қатаң бақылаудың қажеттілігі айтылған.

Сарапшылардың бағалауы бойынша, кәсіпорындар іске асыру процесінде келесі қиындықтар мен сын-қатерлерге тап болады (1-кесте).

Кесте 1. Кәсіпорындарда цифрландыруды енгізу үдерісіндегі қиындықтар мен сын-қатерлер

№	Негізгі
1	Цифрландыру деңгейі әртүрлі және ол сүйенетін салалық және қаржылық деректердің сапасы бірдей емес
2	Әртараптандырылған операциялар, көптеген секторлар немесе форматтар, бизнестегі үлкен айырмашылықтар және көптеген жеке қажеттіліктер
3	Аймақаралық операциялар үшін салық саясаты мен ережелерін жүзеге асыру деңгейінде айырмашылықтар бар және оларды біріктіру және стандарттау қиын
4	Ішкі басқаруды жетілдіру мен өзгерту көптеген бизнес және қаржы бөлімшелерімен және алға жылжуды қиындататын көптеген кедергілермен байланысты
5	Бизнестің қарқынды дамуы және салық саясатындағы жылдам өзгерістер жағдайында кәсіпорындар өзгерістерге жауап беріп өз қызметін үнемі оңтайландыруы керек
6	Салық салуды цифрландыруға жеткіліксіз көңіл бөлу, жоғары деңгейде әзірлеудің және стратегиялық жоспарлаудың болмауы
7	Қаржылық қолдаудың жеткіліксіздігі және цифрлық технологиялар саласындағы мамандардың жетіспеушілігі

Ескерту: Әдебиет негізінде авторлармен құрастырылған [1-11]

Салықты цифрландыруды жүзеге асырудағы жалпы түсініспеушіліктерде соңғы екі жылда салықтарды жинау мен әкімшілендіру реформасын тереңдетудің және әлемдік деңгейдегі қаржылық менеджмент жүйесін құруды жеделдетудің қос қарқынына сүйене отырып, мемлекеттік кәсіпорындар салық менеджментін цифрлық жетілдіруге бұрын-соңды болмаған назар аударды. Алайда, трансформация әсеріне сүйене отырып, көптеген компаниялар әлі де бастапқы сатысында және цифрлық трансформацияны түсінбеушілікке тап болады.

Салық салу тұрғысынан алғанда, көбірек мемлекеттік кәсіпорындар салықты бөлу қызметтерін енгізуді салық функцияларын трансформациялаудың маңызды элементі ретінде қарастырады және операциялық тиімділікті, басқару деңгейін, тәуекелдерді болдырмау және бақылау мүмкіндіктерін тиімді арттыру және салалық және салалық бақылауды қолдау үшін қарқынды басқару, стандартталған өңдеу және мамандандырылған операциялар үшін салықты бөлу орталықтарын пайдалану мүмкіндігін белсенді түрде зерттейді сервистік топ пен кәсіпорындардың қаржылық стратегиясы.

Сандық салық трансформациясы – бұл ұзақ мерзімді және жүйелік жоба, сонымен қатар жүйелі инновация процесі. Іске асыру негізгі және күрделі буын болып табылады. Оған көптеген тиісті тараптар, ұзақ циклдар, күрделі процестер және қатаң бақылау кіреді.

Трансформациялар мен инновациялардан туындаған динамикалық өзгеретін ішкі және сыртқы орта мен белгісіздік жағдайында кәсіпорындардың тиісті тараптары міндеттерді шешу және мүмкіндіктерді пайдалану, саланың табыс тарихын толық пайдалану және ішкі және сыртқы сарапшылар топтарының күшін өту үшін емес, жоспарлау және кейінгі қозғалысқа пайдалану үшін өздерінің жаңа мүмкіндіктерін жетілдіруі керек жағдайда цифрлық трансформация стратегиясын жүзеге асыруды жақсарту қажеттілігі туындайды.

Үлкен деректер, жасанды интеллект және блокчейн сияқты технологиялармен басқарылатын деректер элементтері салық салудағы трансформацияның және тиімді салық салуды құрудың негізгі қозғаушы күшіне айналды. Жаңа буын цифрлық технологияларының арқасында салықтық басқару механизмі терең өзгерістерге ұшырады, әсіресе салық базасын сәйкестендіру және бақылау, салықтарды жинау және басқару, салықтық басқару объектілерін кеңейту, ведомствоаралық ынтымақтастық және деректермен алмасу.

Еліміздің қазыналық кірісінің басты көзі салықтық түсімдерден тұратындықтан, салық салу жүйесінің тиімді және заманауи талаптарға сай болуы басты мәселелердің бірі болып табылады. Салықтық жүйе мен салық салу механизмінің функционалдық заманауи даму деңгейі, экономикалық субъектілердің өзара қарым-қатынастарының дамуы мен өндірістік циклдің даму барысынан ілгері, бір саты алғы шепте болуы керек.

Бұл бағыт экономикадағы салықтық жалтарудың туындамауына, салықтың дер кезінде және дұрыс көлемде төленуіне, салықтық база мен салық объектісін айқындауда объективті бағалауға мүмкіндік беретін жүйеге ұмтылудан туындап отырған қажеттілік болып отыр.

Бюджет жүйесі мемлекеттің құрылымымен анықтала отырып, унитарлық мемлекеттердің бюджет жүйесі республикалық және жергілікті бюджеттерді қамтиды. Қазақстан Республикасының бюджет жүйесі экономикалық қатынастар мен сәйкес құқықтық нормаларға негізделген республикалық және жергілікті бюджеттер болып бөлінеді.

Мемлекеттік бюджет кірісінің көп бөлігі салықтық және салықтық емес төлемдер мен алымдардан қалыптасады. Сол себептен, мемлекеттік қаржы көздерін жасаудың ең негізгі құралы салық жүйесі. Сонымен қатар, ел экономикасын дамытуға, өндірісті ұлғайтуға және саяси әлеуметтік шараларды қамтамасыз ету мүмкіндігін туғызады.

ҚР Салық Кодексіне сәйкес, мемлекет өз қызметін іске асыру барысында қажет болатын барлық ақшалай активтерінің болуын қамтамасыз етуге құқылы. Осының барысында, экономикалық жүйеге міндетті төленетін салықтардың, алымдардың, түсімдердің түрін, олардың нормативтік мөлшерін, алыну тәртібі мен салық базасын белгілей отырып, ел экономикасының дамуын қамтамасыз етеді. Демек, мемлекеттің құзырлы органдары аталған қызметтерді іске асыру мақсатында, нарықтық конъюнктураның өзгеру талаптарына қарай, жаңа фискалдық және монетарлық саясатты жүргізуін және оны іске асыру үшін нормативтік-құқықтық және экономикалық іс-шаралар жиынтығын қолдануын мемлекеттің жүргізетін салық саясаты деп атаймыз [3-9].

Жалпы салық жүйесі экономикалық даму деңгейіне және әлемдік рейтингтер индексіне қарамастан кез келген елдің қаржы жүйесінің міндетті құрамдас бөлігі болып табылады.

Қазіргі кездегі жаһандану жағдайында цифрлық технологиялар мен жасанды интеллект жүйесін пайдалана отырып, экономиканы дамытуда және халықтың әлеуметін көтеруде жаңа иновациялар мен жедел технологиялық жаңғырту қажеттілігі туындады. Соның бірі, қазақстанның салық жүйесіне де цифрлық технологияларды қолдану белсенді енгізілуде.

Салық жүйесін цифрландыру мемлекет, бизнес және халық үшін де өте ыңғайлы болып табылады. Қызмет көрсету нысаны өзгеруде: салық салу жүйесінің көптеген кезеңдерінде дәстүрлі қызмет көрсетуден цифрлық нысанға көшу байқалады.

Қазақстан Республикасы Қаржы министрлігінің Мемлекеттік кірістер Комитетінің ақпаратық жүйелеріне сүйене отырып салықтық және салықтық емес төлемдерді жүзеге асыруды жеңілдету үшін төмендегі электрондық сервистерді ұсынған (сурет 1).

Электрондық сервистер	Салық төлеушілерді іздестіру
	Жеке тұлғалар үшін алдағы төлемдер туралы мәлімет
	Кезекті онлайн брондау
	Салықтық берешегінің жоқ, бар екендігі туралы мәлімет
	жеңілдіктерді қолдануға құқығы бар салық төлеушілерді іздестіру
	Сенімсіз салық төлеушілерді іздестіру
	ҚҚС салық төлеушілерді іздестіру
	Экспресс - көмек
	Электрондық шағым кітабы
	БКМ бақылау чегін тексеру
	Жабылу кезеңінде тұрған салық төлеушілерді іздеу
	Тауарларды жүктеу, қызмет көрсету, жұмыстарды нақты орындаусыз жасалған, келісімдерді, салық төлеушілерді іздеу
	Төлем құжаттарының нысандарын енгізу және басып шығару
	Салықтарды және басқа төлемдерді бюджетке онлайн төлеу
	Салықтық есептілікті ұсынуын тоқтата тұру және салықтық есептілікті кері қайтарып алу туралы мәліметтер
	Қызмет резидент емес заңды тұлғаны тіркеу туралы өтініш беруге арналған сервис
	Санаттарға бөлу нәтижелері бойынша салық төлеушінің тәуекел дәрежесі

Сурет 1 Электрондық сервис түрлері

Ескерту – әдебиет негізінде құрастырылған [5].

Салық төлеу саласындағы ұсынылып отырған электронды қызмет көрсету жиынтығы салық төлеушілер үшін де, мемлекет үшін де өте ыңғайлы және уақыттық факторда тиімді болып табылады. Атап айтсақ, мемлекеттік органдарға салық салуды оңайлату үшін, ал салықты төлеуші субъектілер үшін салықты төлеу әрекеттерінің әділ болуын қамтамасыз етуге бағытталған.

Қазір қазақстандықтар eGov.kz порталында автоматтандырылған қызметтердің 9 2%-ын ала алады – бұл жеке және заңды тұлғаларға арналған 627 қызмет және сервис түрлері. Күн сайын электрондық үкіметтің қызметтерін 295 мыңнан астам адам пайдаланады. Қазақстанда, шағын және орта бизнес өкілдері (сауда саласында, қызмет көрсету салалары және жеке кәсіпкерлер) 2020 жылдан бастап онлайн-Бақылау-кассалық машинасын пайдалануға (БКМ) жаппай көшті.

Сонымен қатар, мемлекеттің тарапынан құжаттық қызмет көрсету саласындағы цифрландыру жүйесінің бірі «Е-терезе», яғни «электронды терезе», бұл бір платформада онлайн түрде құжаттық, ақпараттық қызмет ету жүйесі болып табылады.

Қазақстанда 2024 ж. мәліметтер қорына жүгінетін болсақ, аталмыш платформа екі жүзге жуық ақпараттық жүйелер мен деректер қорының жиынтығын біріктіреді. Соның ішінде – бизнес саласындағы заңды тұлғаларды тіркеу жүйесінің нәтижелері бойынша салық төлеушілердің базасы (КБК, БСН) және салықтар бойынша қаржылық көрсеткіштер саласында – Мемлекеттік кірістер комитеті және Қаржылық бақылау агенттігі қызметтерінің қатары бар.

«Е-терезе» цифрлық платформасының арқасында халыққа қызмет көрсету мен алынатын құжаттарды мерзімі бойынша күту бір ай мерзімінен бес жұмыс күніне дейін қысқарған.

2024 ж. статистикалық мәліметтеріне сүйенсек, Қазақстанда салық саласы мен кендік сала бойынша салықтық әкімшілендіру мен цифрландыру үдерісінің нәтижесінде 1 112 800,0 млн теңге көлемінде қосымша салықтық кірістері қамтамасыз етілген.

Кесте 2. 2024 ж. ақпараттық жүйе жобалары бойынша нәтижелер

Ақпараттық жоба түрлері	Нәтижелері
«Электрондық мемлекеттік сатып алу» АЖ	570 мың порталға тіркелген пайдаланушылар саны 117 мың белсенді әлеутті жеткізуші 24 мың мемлекеттік тапсырыс берушілер саны 1 090 327 орналастырылған хабарландырулар саны 9,2 трл теңге сатып алудың көлемі 877,8 млрд теңге бюджет қаражатын үнемдеу көлемі 2 854 828 жасалған шарттар саны
«е-Қаржымині» – интеграцияланған автоматтандырылған ақпараттық жүйесі	23 мыңнан астам тіркелген пайдаланушы 39 қызметке қосылу ISO 20022 төлем стандартын енгізу
«Қазынашылық – клиент» АЖ	12 084 092 төлем шоттары; 8 132 шетел валютасындағы операциялар; Азаматтық-құқықтық мәмілерді тіркеуге 928 өтінім

БК(бақылау касса) АЖ жүйесі арқылы өңделген құжаттар саны:	
«Бизнеске арналған онлайн – касса»	86 мың «электрондық шот – фактура» АЖ пайдаланушылары АРІ қызметін пайдаланады.

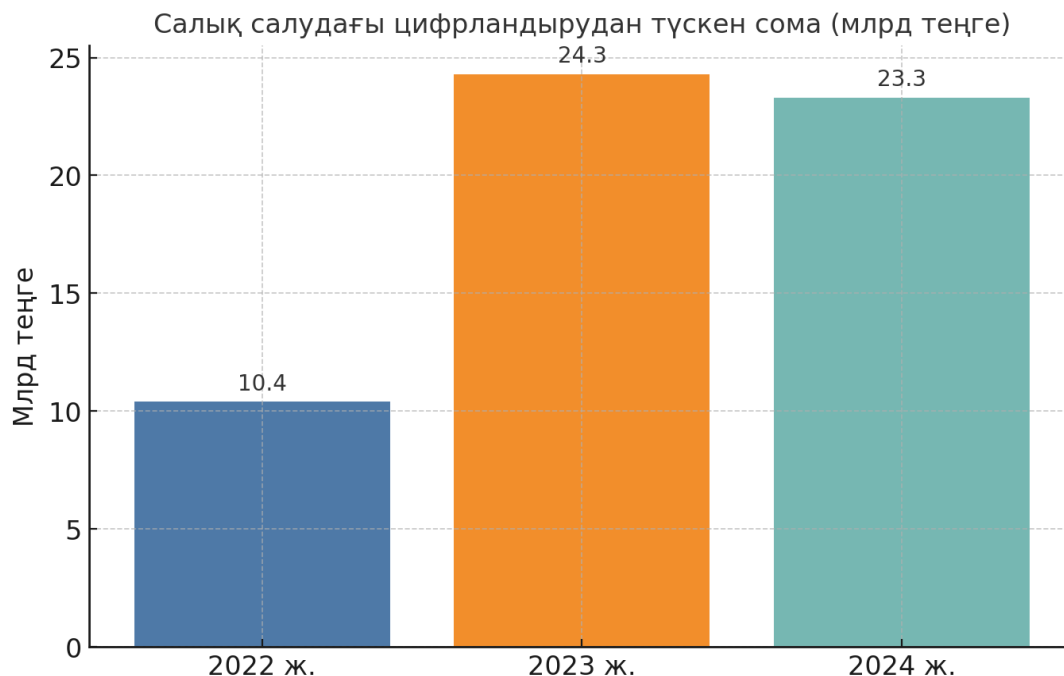
Ескерту: Әдебиет негізінде авторлармен құрастырылған [6]

2 кестеде көріп отырғандай мысалы «Электрондық Мемлекеттік сатып алу» АЖ жобасы бойынша порталға тіркелген пайдаланушылар саны 570 мың және 1 090 327 орналастырылған хабарландырулар арқылы, сонымен қатар, «Қазынашылық – клиент» АЖ БК (бақылау касса) АЖ жүйесі 12 084 092 төлем шоттарын жүргізу арқылы 877,8 млрд теңге бюджет қаражатын үнемдеген.

Кесте 3. Цифрландыру қызметтеріндегі салықтық түсім көрсеткіштері (2022-2024 жж.)

Р/с	Көрсеткіштер	Өлшем бірлігі	2022 ж.	2023 ж.	2024 ж.	Динамикалық өзгерістер
1	Түскен сома шамасы	млрд. теңге	10,4	24,3	23,3	12,9
	Жиынтық сома					58,1

Ескерту: Мәліметтердің қайнар көзі : Қазақстанның Мемлекеттік сайты +2Портал "Uchet"+2



Жиынтық сома: 58,1 млрд теңге
Динамикалық өзгеріс (2022-2024): +12,9 млрд тг

Сурет 2 – Салықтық цифрландыру нәтижелері

Жоғарыдағы, 3 кестеден салық салу және салықты төлеу жүйесіндегі цифрландыру мен электронды тәсілге көшу, мәліметтерге қарағанда, салықтық түсімдердің өсуіне әкелгенін көрсетеді.

Мәліметтерден байқағанымыз, 2023 жылғы динамика қарқыны өте елеулі болып отыр, ал 2024 жылы, өткен жылмен салыстырғанда аздап төмендеу немесе статикалық құбылыс байқалады. Мұның себебін, экономикадағы және әсіресе, шағын бизнес өкілдерінің салықтық төлеу жүйесіндегі цифрлық әдіске бірден емес, мәжбүрлеу арқылы да, біртіндеп көшуінің салдарынан болуы мүмкін деп болжай аламыз.

Сонымен қатар, 2024-2025 жылдар аралығындағы салықтық атқару жүйесіндегі мемлекеттің тарапынан болып жатқан шектеулер мен құқықтық-нормативтік базадағы өзгерістер де, төлемнің орындалуы мен салықтық түсімнің соңғы нәтижелік көрсеткіштеріне әсер ету ықтималдылығы өте жоғары.

Қазақстан Республикасы салық салу саласындағы цифрландыру процесін сипаттай келе, алынған статистикалық мәліметтерге жүгіне отырып, салықтық төлемді цифрландыру процессінің динамикалық нәтиже бергенін байқауға болады. Осыған орай, мақалада қарастырып отырған тақырыпты күн талабына сай, актуалды деп айта аламыз.

Тәжірибелік нәтижелерге қарап, еліміздің салық жүйесіндегі ақпараттық және қызмет көрсету саласындағы цифрландыру үрдісін, жасанды интеллект жүйелерін қолдануды іске асыру осы саладағы мүдделі тараптардың мақсаттарын толық қамтамасыз етуге мүмкіндік береді деп сеніммен айта аламыз.

ЭШФ ҚҚС бойынша жұмысы 443 млн шот фактура жазылып, 440 мыңнан астам пайдаланушылар тіркелсе, Виртуалды қоймамен 5,8 мыңнан астам адам жұмыс жасап, 243 млрд теңге түскен [6]. Бұдан біз, бюджетке түсетін салықтық және салықтық емес түсімдердің жыл сайын көбейіп отырғанын көре аламыз.

Қазіргі уақытта, «Цифрлық салық» (Digital Services Tax) жүйесін Батыс Еуропа және Азия мемлекеттері ішінде жиырмадан астамы қолданады. «Цифрлық салық» жүйесін халықаралық технологиялық нарыққа өнімдері мен қызметтерін ұсынатын ірі компаниялар мен трансұлттық корпорациялар қолданады. Әлемдік тәжірибе көрсетіп отырғандай, батыс елдеріндегі жоғары салықтық ауыртпалықтан қашу үшін бұл компаниялар өздерінің мемлекеттерінде өнім өндіре (қызмет көрсете) отырып, бірақ қаржылық түсімдері мен активтерінің жылжуын басқа мемлекеттің салықтық заңдылығы негізінде төлеуді көздей отырып, осы жүйені пайдаланады. Оларға келесі халықаралық технологиялық ірі ұйымдарды жатқыза аламыз—Google, Amazon, Apple және т.б.

Қазақстанда «Цифрлық салық» жүйесі тәжірибеге 2022 жылдан бастап енгізілді. Біздің елімізде «Цифрлық салық» жүйесін пайдалану – салықтық әкімшілендіру жүйесін күшейтіп ғана қоймай, шаруашылық субъектілердің міндетті салықтарды төлеу жолынан жалтаруына жол бермейтін және оны төлеу үрдісінің шынайы, әділетті болуының жаппай орындалуын қадағалауға мүмкіндік беретін механизм тетігі болып отыр.

Қаржы министрлігінің статистикалық ақпараттық мәліметтері бойынша 2024 жылдың екінші тоқсанында Республикалық бюджеттің салықтық түсімдері - 4,4 трлн. теңгені құраған, үшінші тоқсанда салық сомасы-14,9 трлн. теңгеге өскен, яғни - 10,5 трлн.теңгені құрап, 3,4 есеге жоғары. Демек, салықтық түсімдер бойынша динамикалық

құбылысты көреміз. Бұл көрсеткіш Республикалық бюджетке түсу керек жоспарланған салықтық түсімнің - 93,2% мөлшерін құрап отыр. Ол нәтижеге қол жеткізген әрине «Цифрлық салық» жүйесі механизмін қолданудың арқасында болып отыр.

Салықтық түсімнің динамикалық құбылысының себебі тек қана 2024 жылдың үшінші тоқсанында тіркелген кәсіпорындардың статистикалық өсуі ғана емес, сондай-ақ, үкіметтің «Цифрлық салық» жүйесін қолдануының әсерінен де байқалады. Жүйе, шаруашылық субъектілердің салықтарды, алымдарды, міндетті төлемдерді дер кезінде, жалтармай төлеулеріне мәжбүрлейді.

Өткен жылы электронды үкіметті дамыту бойынша БҰҰ рейтингінде 28-орынды, сондай-ақ онлайн-сервистерді дамыту бойынша 8-ші орынды иелендік. Алдағы уақытта біз үздік 20 елдің қатарына енуді көздеп отырмыз. Көлеңкелі экономиканы төмендету жөніндегі шаралар (кесте 4) [7].

Кесте 4. Көлеңкелі экономиканы төмендету жөніндегі шаралар

Жылдар	Нәтижелер
2019	ҚР Бақылаудан тыс экономикасының үлесі ЖІӨ 27% дан, 23.62 % ға дейін төмендеген
2020	Премьер-Министр бизнестің көлеңкелі сектордан шығуын экономикалық ынталандыру жөніндегі жұмысты күшейтті
2025	ЖІӨ көлеңкелі экономика деңгейін 20 % ға төмендету міндеттелді

Ескерту: Әдебиет негізіндегі авторлармен құрастырылған [8]

4-кестеден көріп отырғанымыздай, 2019–2024 жж. аралығындағы Ұлт экономикасының дамуындағы тежеуші фактор-көлеңкелі экономиканың үлесін төмендетуге мүмкіндік беретін механизмнің бір тетігі болып отырған цифрландыру үрдісін енгізгеннен кейін, елдің ЖІӨ-нің құрамындағы көлеңкелі экономиканың үлесі 27 %-дан 23,6 %-ға дейін азайған.

Көлеңкелі айналымға қарсы күрестің негізгі құралына айналған тауарлардың қадағалануының ұлттық жүйесін құрдық. Астана-1 және ЭШФ ақпараттық жүйелері енгізілді, салықтың 99 пайызы және кедендік декларациялардың пайызы қашықтықтан беріледі. «Е–терезе» АЖ рұқсат құжаттарын беретін 13 ақпараттық жүйені біріктірдік. Қызметтерді алу уақыты 30–дан 5 күнге дейін қысқарды [8,9-12].

Сандық индикаторлар және қосылу көрсеткіштері – бүкіл әлем бойынша 5-кестеде көрсетілген.

Кесте 5. Сандық индикаторлар және қосылу көрсеткіштері – бүкіл әлем бойынша

№	Көрсеткіштер
1	2025 жылы әлемдегі 4G желісін қамту 95,19 % құрайды деп есептеледі.
2	2025 жылы әлемде кең жолақты қосылудың орташа жылдамдығы 54,91 кбит/с құрайды деп есептеледі.

3	2025 жылы әлемде 3G желісін қамту 97,08 % құрайды деп есептеледі
4	2025 жылы жан басына шаққандағы АКТ қызметтерінің экспорты 156,16 АҚШ долларын құрайды деп есептеледі
5	2025 жылы әлемдегі акт жабдықтарына жалпы тұтыну шығындары 622,26 миллиард АҚШ долларын құрайды деп есептеледі
6	2025 жылы әлемде Интернеттің енуі 76,26 % болады деп есептеледі
7	Болжам бойынша, 2025 жылы Интернетке қол жетімді әлемдегі үй шаруашылықтарының саны 1,78 млрд доллар

Ескерту: авторлармен құрастырылған STATISTA.COM сайты негізінде

Цифрлық дамудағы аймақтық айырмашылықтар: цифрлық және байланыс саласындағы жаһандық көрсеткіштер айтарлықтай аймақтық айырмашылықтарды көрсетеді.

Солтүстік Америка, Батыс Еуропа және Азияның кейбір бөліктері сияқты дамыған аймақтарда озық цифрлық экожүйелер бар, ал көптеген дамушы елдер оларды әлі де қуып жетеді. Бұл айырмашылықтар сандық кеңістікте қиындықтар мен мүмкіндіктер тудырады.

Цифрлық саладағы болашақ перспективалары: цифрлық ортаның болашағы 5G кеңеюімен, заттар интернетінің дамуымен және жасанды интеллект инновацияларымен байланысты. Бұл технологиялар әлемдік қоғамдастық пен экономикаға айтарлықтай әсер етіп, одан әрі цифрлық трансформацияға ықпал етеді және салалар мен күнделікті өмірдің болашағын анықтайды.

Қорытынды

Сонымен, жоғарыдағы негізгі бөлімде салықтық және салықтық емес төлемдердің экономикалық мазмұнын жан-жақты түсініктеме бере отырып, осы салықтық және салықтық емес төлемдерді жүзеге асыруда ақпараттық жүйе жобалары бойынша және электрондық шот-фактураларын қолдану нәтижелері әрбір салық төлеуші заңды және жеке тұлғаларға тиімділігі уақытын үнемдеу, ақпараттардың ашықтығы, төлеу ережелерінің нақтылығы, салық мөлшерлемелерінің шынайылығы көрсетілген.

Ақпаратты сатып алу, өңдеу және пайдалану саласындағы нарық қатысушылары арасындағы теңгерімсіздік экономикадағы классикалық мәселе болып табылады. Салық салу саласында салық органдары мен салық төлеушілер арасындағы ақпараттық асимметрия көбінесе салық жинаудың дұрыс сборстігіне, салық базасының жоғалуына және салық төлеуден жалтаруға әкеледі. Салықты басқарудың дәстүрлі моделі қағаз декларацияларына және қолмен тексеруге негізделген. Салық органдарына нақты уақыт режимінде салық төлеушілердің барлық экономикалық қызметі мен қаржылық ақпаратын толық түсіну және қадағалау қиынға соғады, бұл салықты басқарудың тиімсіздігіне әкеледі.

Үлкен деректер технологиясының арқасында бұл мәселе айтарлықтай шешілді. Үлкен деректер технологиясы салық базасын дәл анықтауға арналған қуатты құралды ұсынады.

Дәстүрлі салық базасын сәйкестендіру әдетте қаржылық есептілік және кәсіпорындар мәлімдеген транзакциялар туралы жазбалар сияқты статикалық мәліметтерге негізделеді және бұл әдіс көбінесе экономикалық қызметтегі нақты жағдайды толық көрсетпейді. Әсіресе, цифрлық экономиканың күрделі транзакцияларында, олардың көпшілігі, мысалы, трансшекаралық электрондық транзакциялар және платформалық экономикадағы жасырын транзакциялар оңай жазылмайды.

Салық салу және салықтық әкімшілендіру саласындағы цифрландыру бұл ұлт экономикасының дамуындағы көлеңкелі жағын ығыстыруға мүмкіндік беретін әдіс болып отыр.

Алғыс айту, мүдделер қақтығысы.

Авторлар мүдделердің өзара қақтығысы жоқ деп мәлімдейді

Авторлардың қосқан үлесі:

Назгуль Хамитхан – мәліметтерді жинақтау және өңдеу, талдау жасау, мақсат қою, әдебиеттерге шолу жасау.

Бекбулатова Рахима Касымовна – теориялық негіздеу, нәтижелерді қорытындылау.

Ниязбекова Шакизада Утеулиевна – материалды өңдеу, мәселені қорытындылау.

Әдебиеттер тізімі

1. Nose M., Mengistu A. Exploring the Adoption of Selected Digital Technologies in Tax Administration: A Cross-Country Perspective // Ғылыми мақалалар жинағы журналы. – IMF, №008. – Желтоқсан, 2023.
2. Hidayat M. R. Y., Defitri S. Y. Digitalization and the Changing Landscape of Tax Compliance (Challenges and Opportunities) // Accounting Studies and Tax (COUNT). – 2024. – Vol. 1. – Issue 1. – P. 131–139. ISSN 3032-1263.
3. Молдалиева Р.Н., Исахметов Т.И., Егембердиев Р.А. Салық салуды болжамдау: Оқу құралы. – Алматы: ЖШС ЛантарТрейд, 2022. – 220 б.
4. Қазақстан Республикасының Кодексі «Салық және бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдер туралы» (Салық кодексі). – 25 желтоқсан 2017 ж., №120–VI ҚРЗ.
5. Нурумов А., Бекболсынова А., Еремекбаева Б., Арзаева М. Салықтар және салық салу: Оқулық. – Астана: Фолиант, 2019. – 584 б.
6. Мемлекеттік кірістер комитетінің ақпараттық жүйелері. – [Электрон. ресурс] – URL: <https://ecc.kz/project/informacionnaya-sistema-komiteta-gos-dohodov> (қаралған күні: 09.05.2025).
7. Қазақстан Республикасы Қаржы министрлігінің Мемлекеттік кірістер комитеті. Электрондық сервистер. – [Электрон. ресурс] – URL: <https://kgd.gov.kz/kk> (қаралған күні: 09.05.2025).
8. Электрондық мемлекеттік сатып алу. Жобалар. – [Электрон. ресурс] – URL: <https://www.ecc.kz/project/elektronnye-gosudarstvennye-zakupki> (қаралған күні: 09.05.2025).
9. Қазақстан Республикасы Үкіметінің ресми сайты. eGov.kz порталына 17 жыл: Қазақстанды цифрландырудағы орасан зор прогресс. – [Электрон. ресурс] – URL: <https://www.gov.kz> (қаралған күні: 09.05.2025).
10. Налоговая цифровизация – упростит жизнь предпринимателям // «Қазақстан-2050» Даму

стратегиясы. ҚР шолу-талдау порталының ақпараттық ресурстары. – [Электрон. ресурс].

11. Көлеңкелі экономиканың жалпы ішкі өнімдегі үлесі қанша? – [Электрон. ресурс] – URL: <https://kz.kursiv.media/kk/2024-07-11/nrst-kolenkeli-economika> (қаралған күні: 09.05.2025).

12. Официальный сайт // Southwestern University of Finance and Economics. – [Электрон. ресурс] – URL: <https://spft.swufe.edu.cn/info/1036/27883.htm> (қаралған күні: 09.05.2025).

Н. Хамитхан*¹, Р.К. Бекбулатова², Ш.У. Ниязбекова³

^{1,2}Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан

³Ресей Федерациясы Үкіметі жанындағы Қаржы университеті, Мәскеу, Ресей

Перспективы развития цифровизации в налогообложении

Аннотация. В статье подробно исследуются направления и перспективы цифровизации в сфере налогообложения Казахстана в контексте глобальных экономических и технологических изменений. Цель исследования – определить современные тенденции внедрения цифровых решений в налоговую систему, выявить их преимущества, а также обозначить существующие риски и вызовы. Теоретическую и методологическую основу составили методы сравнительного и системного анализа, динамического и прогнозного подхода, а также сопоставление с международной практикой цифрового налогообложения. Рассмотрены ключевые цифровые проекты, реализованные в 2024 году: системы электронных счетов-фактур, сервисы e-Salyq Business и e-Salyq Azamat, «Электронное государственное закупки», интегрированные информационные платформы «е-Қаржымін» и «Қазынашылық – клиент». На основе статистических данных показано, что данные проекты позволили сократить административные расходы, ускорить налоговые платежи и повысить собираемость налогов.

Результаты исследования подтверждают, что цифровизация налоговой системы является не только инструментом повышения прозрачности и доверия общества к государственным органам, но и фактором укрепления финансовой устойчивости государства. Она способствует сокращению теневой экономики, улучшению инвестиционного климата и росту конкурентоспособности Казахстана на международной арене. В заключении статьи приведены практические рекомендации по совершенствованию налогового администрирования с использованием инновационных технологий.

Ключевые слова: налоги и другие обязательные платежи, цифровые технологии, электронные сервисы, электронные счета – фактуры, проекты информационных систем, теневая экономика.

N. Khamithan*¹, R.K. Bekbulatova², Sh.U. Niyazbekova³

^{1,2}L. N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan

³Financial University under the Government of the Russian Federation, Moscow, Russia

Prospects for the development of digitalization in taxation

Abstract. This article provides a comprehensive analysis of the current state and future prospects of digitalization in taxation, with a specific focus on the case of Kazakhstan. The purpose of the research

is to evaluate the role of modern digital technologies such as artificial intelligence, blockchain, big data analytics, and electronic services in enhancing tax administration efficiency, improving transparency, reducing the shadow economy, and creating favorable conditions for taxpayers. Methodologically, the study applies comparative analysis, system analysis, forecasting, and dynamic assessment, supported by international benchmarking. The paper reviews major digital projects implemented in 2024, including e-Salyq Business, e-Salyq Azamat, electronic invoicing systems, the “e-Qarzhymin” integrated platform, and the “Treasury-Client” service. Statistical indicators demonstrate that these initiatives have accelerated payment processes, reduced administrative costs, and increased overall tax revenues.

The findings indicate that digitalization of taxation is not limited to technical modernization but represents a strategic driver for sustainable economic development. It strengthens citizens’ trust in government institutions, improves budgetary stability, supports small and medium-sized enterprises, and aligns Kazakhstan’s tax system with international best practices. The conclusions of the study emphasize that expanding digital solutions in taxation is essential for reducing the shadow economy, ensuring equitable tax collection, and improving Kazakhstan’s global competitiveness. The article ends with recommendations aimed at optimizing digital transformation policies in tax administration.

Keywords: taxes and other mandatory payments, digital technology, electronic services, electronic invoice, information system projects, shadow economy.

References

1. Nose M., Mengistu A. Exploring the Adoption of Selected Digital Technologies in Tax Administration: A Cross-Country Perspective // Sbornik nauchnykh statei [Collection of Scientific Articles]. IMF, No. 008, December 2023.
2. Hidayat M.R.Y., Defitri S.Y. Digitalization and the Changing Landscape of Tax Compliance (Challenges and Opportunities) // Accounting Studies and Tax (COUNT), 1(1), 131-139 (2024), Indonesia. ISSN 3032-1263.
3. Moldalieva R.N., Isakhmetov T.I., Egemberdiev R.A. Salyk saludy bolzhamdau: Oqu quraly [Forecasting Taxation: Textbook]. (Almaty: LantarTreid, 2022, 220 p.) [in Kazakh].
4. Kodeks Respubliki Kazakhstan «O nalogakh i drugih objazatelnykh platezhakh v biudzhet (Nalogovyi kodeks)» [Code of the Republic of Kazakhstan "On Taxes and Other Mandatory Payments to the Budget (Tax Code)"]. 25 December 2017, No. 120-VI ZRK.
5. Nurumov A., Bekbolsynova A., Ermekbaeva B., Arzaeva M. Salyktar zhane salyk salu: Oqulyq [Taxes and Taxation: Textbook]. (Astana: Foliant, 2019, 584 p.) [in Kazakh].
6. Informatsionnaia sistema Komiteta gosudarstvennykh dokhodov [Information system of the State Revenue Committee]. Available at: <https://ecc.kz/project/informacionnaya-sistema-komiteta-gos-dokhodov> (accessed 09.05.2025).
7. Ministerstvo finansov Respubliki Kazakhstan. Komitet gosudarstvennykh dokhodov. Elektronnye servisy [Ministry of Finance of the Republic of Kazakhstan. State Revenue Committee. Electronic services]. Available at: <https://kgd.gov.kz/kk> (accessed 09.05.2025).
8. Elektronnye gosudarstvennye zakupki. Proekty [Electronic public procurement. Projects]. Available at: <https://www.ecc.kz/project/elektronnye-gosudarstvennye-zakupki> (accessed 09.05.2025).
9. Ofitsialnyi sait Pravitelstva Respubliki Kazakhstan. eGov.kz portalina 17 zhyl: Qazaqstandy tsifrlandyrudagy orasandai progress [Official website of the Government of the Republic of Kazakhstan.

17 years of the eGov.kz portal: tremendous progress in Kazakhstan's digitalization]. Available at: <https://www.gov.kz> (accessed 09.05.2025).

10. Nalogovaia tsifrovizatsiia – uprostit zhizn predprinimateliu [Tax digitalization – will make life easier for entrepreneurs] // Strategiia «Kazakhstan–2050». Analiticheskie resursy Respubliki Kazakhstan [Strategy "Kazakhstan-2050". Analytical resources of the Republic of Kazakhstan].

11. Kolenkeli ekonomikanin jalpy ishki onimdegi ulesi kansha? [What is the share of the shadow economy in GDP?]. Available at: <https://kz.kursiv.media/kk/2024-07-11/nrst-kolenkeli-economika> (accessed 09.05.2025).

12. Southwestern University of Finance and Economics. Ofitsialnyi sait [Official website]. Available at: <https://spft.swufe.edu.cn/info/1036/27883.htm> (accessed 09.05.2025).

Авторлар туралы мәлімет:

Хамитхан Н. – PhD, доцент міндетін атқарушы, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университет, Сәтбаев көш., 2, 010008, Астана, Қазақстан.

Бекбулатова Р.К. – э.ғ.к., аға оқытушы, Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университет, Сәтбаев көш., 2, 010008, Астана, Қазақстан.

Ниязбекова Ш.У. – экономика ғылымдарының кандидаты, РФ ЖАК доценті, Ресей Федерациясы Үкіметі жанындағы Қаржы университеті, қаржы факультетінің банк ісі және ақша-несие реттеу кафедрасының доценті, Ленинградский проспект, 49, 125993, Мәскеу, Ресей Федерациясы

Хамитхан Н. – PhD, и.о. доцента, Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева, ул. Сатпаева, 2, 010008, Астана, Казахстан.

Бекбулатова Р.К. – к.э.н. старший преподаватель, Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева, ул. Сатпаева, 2, 010008, Астана, Казахстан

Ниязбекова Ш.У. – кандидат экономических наук, доцент ВАК РФ, доцент кафедры банковского дела и монетарного регулирования, финансовый факультет, Финансовый университет при Правительстве Российской Федерации, Ленинградский проспект, 49, 125993, Москва, Российская Федерация.

N. Khamithan – PhD, L.N. Gumilyov Eurasian National University, 2 Satpayev str., 010008, Astana, Kazakhstan

R.K. Bekbulatova – Candidate of Economic Sciences, L. N. Gumilyov Eurasian National University, 2 Satpayev str., 010008, Astana, Kazakhstan

Sh.U. Niyazbekova – Candidate of Economic Sciences, Associate Professor of the Higher Attestation Commission of the Russian Federation, Associate Professor of the Department of Banking and Monetary Regulation, Faculty of Finance, Financial University under the Government of the Russian Federation, 49 Leningradsky prospect, 125993, Moscow, Russian Federation.



Copyright: © 2025 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY NC) license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).